

Ekonomik Kalkınmanın Anahtarı: Mülkiyet Hakları*

Gerald P. O'Driscoll Jr. & Lee Hoskins**

Neden Mülkiyet Hakları?

Kalkınmadaki başarısızlığın birçok nedeni vardır. Bunlar; doğal kaynakların eksikliği, eğitim, kültür, din ve tarih alanlarındaki fonların yetersizliği ve coğrafi konum olarak ifade edilebilir. Nobel Ekonomi ödülü sahibi Friedrich Hayek'in bize öğrettiği gibi, başarısızlığı sorgulayarak başarıyı açıklayamayız. "İnsanların neden hata yaptığını açıklamadan evvel onların neden daima haklı olması gerektiğini açıklamalıyız."¹

Sormamız gereken soru ulusların nasıl zenginleşebileceğidir. Refah ile yoksulluk arasındaki farkı yaratan şeyin mülkiyet olup olmadığı konusu üzerinde tartışmalıyız: Özel mülkiyet hakları iyi tanımlandığında ve hayatta geçirildiğinde uluslar zenginleşirler.

Ulusların Zenginliği

UCLA araştırmacıları Richard Roll ve John Talbott yazdıkları bir makaleye provoke edici bir başlık koydular: "Neden Gelişmekte Olan Ülkelerin

* *Policy Analysis*, August 7, 2003, No:482

** Gerald P. O'Driscoll Jr. Cato Institute'de kıdemli bir yöneticidir; Lee Hoskins Pacific Research Institute'de kıdemli bir yöneticidir.

¹ Friedrich A. Hayek, "Economics and Knowledge," in *Individualism and Economic Order* (Chicago: University of Chicago Press, 1948), s.34.

Çoğu Aslında Gelişmiyor".² Ekonomik kalkınma kural olmaktan çok istisnai bir şekilde gerçekleşti. Perulu iktisatçı Hernando de Soto'nun ifade ettiği gibi, kapitalizm esas olarak Batıda başarılı oldu.³ Bunun sonucu, dünyadaki hayat standartlarında inanılmaz eşitsizliklerdi.

Kullanılan kritere bağlı olarak, gerçek gelir ülkeler arasında 100'den fazla faktöre bağlı olarak değişiklik göstermektedir. 2000 yılında, satınalma gücü paritesine (SGP) göre hesaplanmış kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla Lüksemburg'da 50.061 \$ iken Sierra Leone'da 490 \$ idi. 1995 yılı sabit dolar (\$) değerinin kullanılması durumunda ülkeler arasında çok aşırı farklılıklar ortaya çıkmaktadır.⁴ Birbirine komşu olan ülkeler arasındaki rakam farklılıkları aşırı boyutlarda olabilmektedir. Gelir kriteri olarak alındığında, Birleşik Devletler'de kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla tutarı Meksika'nın kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılasının yaklaşık 4-8 katı civarındadır. Bu farkın sosyo-ekonomik sonuçları çok büyük olup herkesçe iyi bilinmektedir. Komşu olan diğer iki ülke mukayese edildiğinde, Güney Koreliler Kuzey Korelilerin 17 katı kadar gelire sahiptir. Başlı başına bu fark Kore yarımadasında mutlak surette bir şeylerin yapılması gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Fiilen birbirine komşu olan, dilleri aynı kökenden gelen, benzer kültür yapısına sahip olan ve birçok ortak değeri paylaşan Finliler ve Estonyalılar 1930'larda benzer bir hayat standardına sahiptiler. (Coğrafi olarak Baltık ülkesi olmasına rağmen Estonyalılar kendilerini bir İskandinav halkı olarak görürler). Kullanılan kritere bağlı olarak, 2000 yılında ortalama bir Finli ortalama bir Estonyalıya göre 2.5 kat ile 7 kattan daha fazla gelir elde etti. İki ülke arasında gelirdeki bu farkla ilgili olarak 50 yıllık komünist iktidar elbette bir sorumluluk taşımaktadır.

Geçmişte, temel olarak aynı kaynaklara, eğitim, kültür, dil, din, tarih ve coğrafyaya sahip olmasına rağmen Doğu ve Batı Almanya'nın hayat standardı arasında çok önemli farklılıklar vardı.⁵ Bu kadar büyük gelir farklılıklarının sebebi nedir?

² Richard Roll ve John Talbott, "Why Many Developing Countries Just Aren't", Los Angeles, UCLA, Kasım 2001 (yayınlanmamış makale)

³ Hernando de Soto, *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else* (New York: Basic Books, 2000).

⁴ Bkz. Gerald P. O'Driscoll Jr., Edwin J. Feulner ve Mary Anastasia O'Grady, 2003 *Index of Economic Freedom* (Washington: The Heritage Foundation and Dow Jones, 2003), bkz. "Per Capita Income throughout the World" başlıklı tablo s.432-435.

⁵ Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 1989 yılında yayınlanan bir raporda Doğu Almanya'da kişi başına gelirin (10.330 \$) Batı Almanya'daki kişi başına düşen gelirden daha yüksek olduğu ifade edilmişti. U.S. Department of Commerce, *Statistical Abstract of the United States* (Washington:GPO, 1989), S.822., den aktaran Bethell, s.12.

Şehir devletleri olan ve birbirlerine sınır komşusu olan Hong Kong ve Singapur'un doğal kaynakları yok denecek kadar azdır. Bilhassa Hong Kong daha fakir komşusundan, kara ülkesi Çin'den uzun süre göç aldı. İki ada ülkesi uzun bir dönem boyunca kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılanın yıllık büyüme periyodunu %5 düzeyinde devam ettirdi. Singapur'un kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası 1962'den 1971'e kadar ikiye katlandı.⁶ Büyük Britanya'nın eski kolonisi olan Hong-Kong'un kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası şu anda anavatanın (İngiltere'nin) kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla tutarını aşmış durumdadır (2000 yılında satınalma gücü paritesine göre 23.509 \$'a karşılık 25.153 \$). Buna benzer paradokslar çok fazladır. Son ekonomik mucizesine rağmen 2000 yılında Çin'in kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası hâlen 4.000 \$'ın altındaydı. Tayvan'da bu tutar 17.000 \$'ın üzerine olup Çin'dekinin 4 katından daha fazladır (Her iki rakam da satınalma gücü paritesine göre hesaplanmıştır). Prof. Allan Meltzer laboratuvar kesinliğine yakın bu tecrübeler üzerine şu yorumu yapmıştır:

Bu karşılaştırmaların her birinde kültür, eğitim ve gelenekler aynı olmasına rağmen sonuçlar çok farklı çıkmaktadır. Kapitalist gelenek ve piyasa sisteminin olduğu ülkeler gittikçe zenginleşirken diğer ülkeler sendelemekte veya geriye doğru gitmektedir. Bir Güney Koreli şu anda yaklaşık olarak Birleşik Devletler'in 1945 yılındaki ortalama gelirine denk bir gelir ile yaşamaktadır. Kuzey Koreli kuzenleri ise, hayatta kalmayı başarabilirlerse, kök ve çimenleri yiyerek var olmaya çalışmaktadırlar. Meslektaşım Nick Eberstade hayat standardının ne kadar önem taşıdığını tespit etmiştir. Eberstade'e göre 7 yaşındaki Güney Koreli çocuklar Kuzey Koreli çocuklardan 8 inch daha uzun boyludur.⁷

Esasen tarihsel olarak ülkelerin ekonomik kalkınmaları doğal kaynakların varlığı veya yokluğuyla izah edilemez. Doğal kaynaklar kalkınma için ne gerekli ne de yeterlidir. Birçok kalkınma örneği çevre koşullarının uygun olmadığı şartlarda vuku bulurken, pek çok kalkınma da başarısızlık örneği doğal kaynaklar yönünden zengin ülkelerde ortaya çıkmıştır. Petrol felaketi herkesçe bilinen bir olaydır.⁸ Suudi Arabistan'da kişi başına gerçek

⁶ World Bank, *World Development Indicators Online*, www.worldbank.org/data. Ayrıca bkz. Gerald P.O'Driscoll Jr. Ve Sara J. Fitzgerald, "Trade Promotes Prosperity and Security," Heritage Foundation Backgrounder no:1617, 19 Aralık 2002, Tablo 1 ve 2, s.6-7.

⁷ Allan H. Meltzer, "Leadership and Progress," The Irving Kristol Lecture of the American Enterprise Institute, Washington, 26 Şubat 2003, s.5, Meltzer'in mukayeseleri iki Almanya, iki Kore ile Çin, Tayvan, Hong-Kong ve Singapur'da bulunan Çinliler arasında yapılmıştır. Ünlü Rus tarihçisi Richard Pipes *Property ve Freedom* adlı eserinde benzer bir mukayese yapmıştır (New York: Alfred A. Knopf, 1999) s.286-287.

⁸ Sachs ve Warner doğal kaynaklar ile ekonomik büyüme arasında negatif bir korelasyon bulmuştur. Doğal kaynakların çokluğu daha yüksek korumacılığa doğru sürüklemektedir. Bkz. Jeffrey

millî gelir bir zamanlar sahip olunan millî gelirin küçük bir parçası seviyesine gerilemiştir. Bir petrol üreticisi olan Nijerya borca boğulmuş fakir bir ülke olarak sınıflandırılabilir. Nihayet, petrol dâhil doğal kaynaklar yönünden zengin olan Arjantin kötü politikalar ve eksik kurumlar nedeniyle son zamanlarda uzun bir durgunluk yaşamıştır.⁹

İktisatçılar yaptıkları ampirik çalışmalarda yatırım sermayesi, beşerî sermaye ve verimlilik arasında ilişki kurmaktadır.¹⁰ Bunun deneyle doğrulanıp doğrulanamayacağı bir tarafa, bu yaklaşımda önüne geçilemeyen kavramsal bir hata var. Bu ampirik çalışmada denklemin her iki tarafı da aynı şeyi ölçmektedir:

Denklemin sağ tarafındaki fiziksel ve beşerî sermaye değişkenleri refah oranını, sol taraftaki değişkenler ise refahtan gelen akışı ölçüyordu. Açık-tır ki, denklemin bir tarafından refah ve refahın bazı "gerçek" belirleyicileri çıkarıldığında bu çıkarılanların gerçekten önemli olduğunu tespit etme imkân ortadan kalkmaktadır¹¹.

Bu durumda büyümenin kurumsal belirleyicilerinin ihmal edilmiş olması yanıltıcı değildir. Yapılan ampirik çalışmalara dâhil edilmeleri durumunda dahi bu belirleyicilerin ekonomik büyümenin izahında refaha karşı bir rekabet halinde olduğu anlaşılmaktadır. Büyüme sürecinin modellendirilmesi bunun görülmesini engellemiştir.

Bu makale, kalkınmayla ilgili ampirik çalışmaları incelemeyi amaçlamaktadır. Roll ve Talbott bu konuda iyi bir çalışma yaptılar.¹² Bizim bu çalışmadaki temel gayemiz büyümede önem arz eden özel mülkiyetin incelenmesi olup konunun ayrıntılı olarak ele alınırken Roll ve Talbott'un çalışmasındaki ampirik verilerden yararlanılmıştır..

Roll ve Talbott, mülkiyet hakları ve karaborsa işlemleri en yüksek önem derecesine sahip iki değişken olmak üzere 9 kurumsal değişkenin kişi başına gayrisafi millî gelirdeki uluslar arası değişkenliğin %80'den fazlasını açıkladığını ortaya çıkardılar. Mülkiyet hakları ve karaborsa işlemleri dışındaki diğer 7 değişken; istikrar, enflasyon, bireysel özgürlükler, siyasî haklar, basın özgürlüğü, devlet harcamaları ve ticarî engellerdir. Ampirik

Sachs ve Andrew Warner, "Natural Resource Abundance and Economic Growth," *National Bureau of Economic Research Working paper* no. 5398, 1995.

⁹ Arjantin ekonomisi 2002 yılında %10.9 oranında küçüldü ve 1998 yılının Temmuz ayından itibaren bir durgunluk dönemine girdi. Parası Amerikan Doları karşısında %70 oranında değer kaybederken enflasyon oranı %41 ile en yüksek noktaya çıktı. Hükümet aynı zamanda devlet borçlarını ödeyemedi. "Argentina's GDP Contraction Breaks Record", *Wall Street Journal*, 20 Mart 2003, s.A16. Bu makale yazıldığından bu yana Arjantin'de ekonomik büyüme performansı yeniden eski durumuna dönmeye başladı.

¹⁰ Bununla ilgili bilgiler için Roll ve Talbott s.5-6 ya bakılabilir.

¹¹ Ibid., s.6.

¹² Bu çalışmadaki teknik konularla ilgili bilgiler için bkz. Ibid., s.8 ve 13-15.

sonuçlarla ilgili daha fazla bilgi almak isteyenler Roll ve Talbott'un ilgili makalesine başvurabilirler.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın temel belirleyicisi olarak mülkiyet haklarını kavramsal düzeyde incelemeyen önce mülkiyet haklarının iktisat literatüründe neden ihmal edildiğine göz atmamızda yarar vardır. Bu konuda iktisatçıların modellerini suçlayamayız, ama onların teorik desteklerini sorgulayabiliriz.

İktisatçıların Bakışı

Mülkiyet haklarının tarihi ile ilgili kitabında Tom Bethell, iktisat literatüründe mülkiyet haklarının ihmal edilmesini incelemiştir. Tom Bethell, mülkiyet haklarının varlığının klasik iktisatçıların çalışmalarında peşinen varsayıldığı sonucuna ulaşmıştır. Özel mülkiyetin olmaması düşünülemezdi, dolayısıyla özel mülkiyetin önemi savunulmak durumunda olmadı. Tom Bethell, Adam Smith döneminin Büyük Britanya'sında özel mülkiyet konusundaki eleştirilerin hemen hemen hiçbirinin basılı hâle bile getirilmediğini, çok az bir kısmı için böyle bir yola başvurulduğunu ifade etmiştir.¹³ Richard Pipes, İngiltere'de özel mülkiyete övgünün zirveye vardığını, bu ülkede özel mülkiyetin çok sayıdaki özel mülkiyet sahibinin desteğine sahip olduğunu ve özel mülkiyetin ilk olarak eski rejim Fransa'sında saldırılarla karşılaştığını ifade etmiştir.¹⁴

Adam Smith, kendi çalışmalarında mülkiyet haklarını ihmal etmemiştir. Hukuk üzerine verdiği konferanslar serisinin ilk konuşması şöyle başlar:

*Her devlet sisteminin ilk ve temel gayesi, adâleti sürdürmektir. Yani, toplumun üyelerini kendilerine ait olmayan mülkiyetleri gasp etmekten alıkoymaktır. Buradaki gaye, her bireye güven ve barış içinde kendi özel mülkiyetine sahiplik imkânı vermektir.*¹⁵

Smith'in devletin gayesi/görevi ile ilgili formülasyonu bir 18. yüzyıl formülasyonudur. Bu ifade, bir kaide teşkil edecek kadar tanımlayıcı bir ifadedir. Özel mülkiyetin korunması devletin en başta ve öncelikle yaptığı şeydir. Bethell'in ifade ettiği gibi, iktisatçılar 18. yüzyıl Britanya'sında bu amaç çerçevesinde konuya politik ve yasal açıdan bakmalarına rağmen ne konu üzerinde ısrarcı oldular ve ne de ayrıntılı bir şekilde konuyu ifade ettiler.¹⁶ Fransa'da Jean-Baptiste Say *Treatise on Political Economy* adlı ese-

¹³ Tom Bethell, *The Noblest Triumph: Property and Prosperity through the Ages* (New York: St.Martin's Press, 1998), s.95.

¹⁴ Pipes, s.39.

¹⁵ Adam Smith, *Lectures on Jurisprudence* (Oxford: Clarendon Press, 1978) s. 5'ten aktaran Bethell, s.97.

¹⁶ Bethell, s.98.

rinde mülkiyet konusuna bir bölüm ayırmıştır. Görünen şu ki, Fransız Devrimi mülkiyet haklarının önemine odaklanması konusunda Smith'i motive etmiştir.¹⁷ Bu olay aynı zamanda Edmund Burke gibi İngiliz siyasal düşünürlerini de derinden etkilemiştir. Bentham'ın kronolojisini verdiği, İngiliz politik ekonomi filozoflarının mülkiyeti ihmalî şaşırtıcıdır.

Bethell'e göre, "özel mülkiyet" deyimini 19. yüzyıldan önce literatüre pek girmemiştir. 18. yüzyıl İskoç düşünürü Adam Ferguson "mülkiyet" ifadesini ayrıntılarına girmeden kullanmıştır. Bethell, Smith'in *Wealth of Nations* adlı eserinde özel mülkiyetin birkaç defa, Malthus'un *Principles of Political Economy* adlı eserinin ilk baskısında ise bir defa kullanıldığını tespit etmiştir. "Genel olarak, işe yarar bir alternatifinin olmadığı düşünülen bir kurumun özelliklerini daha detaylı olarak belirlemek gereksiz göründü".¹⁸

Muhakkak ki, büyük teorisyenler mülkiyetle ve mülkiyetin korunmasıyla çok ilgiliydi. Blackstone, mülkiyeti kişinin dünyadaki maddî unsurlar üzerinde tam bir hak iddia etmesi ve bu şeyler üzerinde dünyadaki diğer bireylerin hiçbir hak iddia edememesi olarak tanımlamıştır. Hemen hemen hiçbir konuda Blackstone ile mutabık kalmayan Jeremy Bentham, "mülkiyeti koruyan yasanın insanlığın en yüce zaferi olduğunu" ifade ederek bu hukukçuyla mutabık kalmıştır.¹⁹

Bununla birlikte, 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde özel mülkiyet entelektüel saldırı altındaydı. Saldırı birkaç yönden geliyordu. Bethell; Mill, Marx ve Marshall'ı mülkiyete saldıran mukaddessiz üçlü olarak teşhis etmektedir.

John Stuart Mill'in üretim ve dağıtım kuralları arasındaki meşhur ayırımı, sonradan ortaya çıkan birçok yanlışlığın kaynağını oluşturmaktaydı. Buna göre, dağıtım kuralları insan eseri olup değiştirilebilir kanunlar iken, üretim kuralları bilimsel ve değişmez kurallardı. Mill, mülkiyetle ilgili tartışmaları dağıtım konusu içinde ele aldı. Ona göre, üretimi, sahiplik (mülkiyet) değil, bilim şekillendirdi.²⁰

Fakat, piyasa ekonomisinde üretim ve mübadeleden ayrı bir dağıtım yoktur. Yeniden dağıtımçı saik, üretimi ve mübadeleyi destekleyen özel mülkiyet sistemini zayıflatır. Değişmez kurallara göre işleyen üretim süreci, özel mülkiyetin sağlam olmaması durumunda zayıflar. Bir piyasada toprak, emek

¹⁷ Ibid, s.98.

¹⁸ Ibid, s.99-100.

¹⁹ William Blackstone in *Ehrlich's Blackstone*, ed. J. W. Ehrlich (San Carlos, Calif.: Nourse Publishing Co., 1959) s.113; Jeremy Bentham, "Principles of the Civil Code" in *Property, Mainstream and Critical Positions*, ed. C. B. Macpherson (Toronto: University of Toronto Press, 1978) s. 53'ten aktaran Bethell s.19 ve 100.

²⁰ Joseph A. Schumpeter, *History of Economic Analysis* (New York: Oxford University Press, 1954) s.531.

Piyasa

ve sermaye gibi üretim faktörlerinin sahiplerini ödüllendiren ve cezalandıran sistemden bağımsız olarak işleyen bir üretim mekanizması yoktur.²¹

Mill'in kârsız üretim tanımı ile Mises'in yüz yıl sonra yaptığı üretim tanımını birbirinden farklıdır:

Üretim araçlarının mülkiyeti bir imtiyaz olmayıp, sosyal sorumluluktur. Bu sosyal sorumluluk gereği kapitalistler ve mülkiyet sahipleri, kendi mülkiyetlerini tüketicilerin en yüksek seviyede memnuniyetleri için kullanmaya zorlanırlar. Sorumluluklarının gereğini yerine getirirken, mülkiyet sahipleri, düşük ve yetersiz bir performans sergilemeleri durumunda, tüketiciler tarafından cezalandırılma gibi bir durumla karşı karşıya kalırlar, kayıplarla cezalandırılırlar. Ayrıca, kendi görev ve sorumluluklarını yeterince öğrenmez ve işlerini geliştirmezlerse kendi servetlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Hiçbir yatırım sonsuza kadar güven içinde değildir.²²

Mises'e göre, üretim aktif, riskli ve müteşebbisliğe dayalı bir iştir. Üretim çok yönlü bir süreç olup tek daimî kuralı mübadeledir. Mises'in "hiçbir yatırımın sonsuza kadar güven içinde olmadığı" şeklindeki nihai gözlemi ekonomik rantla ilgili klasik ekonomik doktrini çürütmektedir: Hiçbir daimî gelir akımı yoktur..

John Stuart Mill, insan doğasının dönüşümüne tanıklık ettiklerine inanan bir dizi düşünürün ilkidir. İnanişâ göre, bu dönüşüm, komünist mülkiyet şeklinin özel mülkiyetin yerine geçmesini sağlayacaktı. İnsan doğası kendiliğinden dönüştükçe herkes "kamu çıkarını kendi çıkarı gibi hissetmeyi öğrenecekti." Mill, mülkiyetin ortak mülkiyete dönüştüğü durumlarda doğabilecek görev ve sorumluluktan kaçma gibi bireysel sorunları yeterince anlayabilecek kadar iyi bir iktisatçıydı. Fakat, ona göre, sosyalist bir toplumda, işçiler sadece ustanın değil aynı zamanda bütün toplumun gözetimi altında çalışırlardı.²³

Bu sistemin nasıl sona erdiğini hepimiz biliyoruz: Gulag'da. Bununla birlikte, 19. yüzyılın ortalarında bu tür fikirler gittikçe yaygınlaşıyordu. Genç Mill sadece kendi yaşadığı yüzyılda değil aynı zamanda sonraki asırda da çok etkili bir düşünür olarak o dönemin en başarılı ve en etkili eserini yazdı.²⁴ Pipes'e göre, Mill "liberal ideolojiyi sosyalizme daha da yaklaştırmıştır."²⁵

Alfred Marshall'ın *Principles of Economics* adlı eseri İngilizce konuşan iktisatçıların düşünce rotasını ciddi şekilde etkilemiştir. Marshall aynı za-

²¹ Bethell, s.110-111.

²² Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, (Chicago: Henry Regnery Company, 1966) s.311-312.

²³ Bethell, s.112.

²⁴ Schumpeter, s.531.

²⁵ Pipes, s.56, ayrıca bkz. Schumpeter, s.531.

manda ilerleme düşüncesine inanıyordu. Mill, insan doğasındaki muhtemel ilerlemeyi beklerken Marshall insan doğasındaki değişikliklerin son 50 yıldır hızlandığına ve özel mülkiyet ihtiyacının insan doğasının niteliklerinden daha derinlere ulaşmadığına inanıyordu.²⁶

Marshall ilerlemeci sosyal değişim düşüncesinden yanaydı. “İnsanların kolektif içgüdüleri, sorumluluk hisleri ve sosyal yönleri” daha iyi gelişim gösterecek, yasalar bu trendi daha da güçlendirecekti.²⁷ İnsanın olgunlaşmasıyla birlikte özel mülkiyet önemsiz hâle gelecekti.²⁸

Zaman zaman Mill'i ve Marshall'ı destekleyen Karl Marx, açıktan açığa özel mülkiyete karşı cephe alarak özel mülkiyetin kaldırılmasını istedi. Her üçünün de üzerinde uzlaştığı nokta, özel mülkiyetin kaldırılması için insan doğasının değişmesi ihtiyacı üzerineydi. “Marx, bu değişikliğin gerçekten yaşandığına inanıyordu.” Marshall da aynı şekilde düşünüyordu. Dolayısıyla, mülkiyete bakışları en azından birbirine yakındı. Günümüzde çok az kişi insan doğasının değiştiğine inanmaktadır. Marshall'da olduğu gibi insan doğasının zaten değiştiğini iddia eden bu tür görüşler yanlıştır.²⁹

20. yüzyıl komünizmi insan doğasını değiştirme girişiminde bulundu. Rus tarihçi Mikhail Heller, “liderlerin değişmesine ve orijinal fikirlerden sapmalara rağmen, komünist partinin devrimden beri yaptığı her şeyin insanoglunun dönüşümüne yönelik olduğunu” belirtir.³⁰ Bu çabanın sonuçlarını hepimiz biliyoruz.

20. yüzyılda, karşımıza bir paradoks çıkmaktadır. Bu paradoks, iktisatta piyasa savunucularının mülkiyet üzerinde nispetten az durmalarıydı. İktisatçılar özel mülkiyetle meşgul olduklarında, bu, çoğu zaman onu eleştirmek içindi. Schumpeter, klâsik liberalizmin “mağlubiyetinden” bahsederek “genellikle bütün ülkelerde iktisatçıların liberal eğilimlerden ziyade liberalizme karşı eğilimlere taraftar olduklarına” dikkat çekti. “Bu anlamda, iktisat ve liberalizm –ve, bazı istisnalarla, iktisat ve faydacılık- arasındaki ittifakın bozulduğunu söyleyebiliriz” dedi.³¹

²⁶ Alfred Marshall, *Principles of Economics* (1890, yeni baskı New York: Macmillan, 1961), s.764. ve 721-722 den aktaran Bethell, s.117.

²⁷ Bethell, s.119.

²⁸ Schumpeter'in gözlemlediği gibi “Marshall sosyalizmin hedefleri ile aynı düşüncede olduğunu” iddia etmiştir, s.765.

²⁹ Bethell, s.121.

³⁰ Mikhail Heller, *Cogs in the Wheel: The Formation of Soviet Man* (New York: Knopf, 1998), s.125'ten aktaran Bethell, s.121.

³¹ Schumpeter, s.765-766, *History of Economic Analysis* adlı eserin bu bölümünün başlığı “The Defeat of Liberalism” (Liberalizmin Mağlubiyeti) dir.

Piyasa

Hiç kimse özel mülkiyet konusunda Marx kadar kafa yormamıştır. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında dünyanın büyük çoğunluğunda Marxist mülkiyet görüşü galip gelmiştir. Konuyla ilgili tartışmalarda 20. yüzyıl iktisatçıları neredeydi?

20. Yüzyılda Mülkiyetin İhmal Edilmesi

Günümüzde, neoklasik iktisadın mülkiyet haklarını ihmal ettiğini ileri sürmek çok tekrarlanan bir klişe hâline gelmiştir. Bununla birlikte, şaşırtıcı olan, piyasa ekonomisinin savunucuları olarak kabul edilen iktisatçıların mülkiyet hakları konusunda neden bu kadar az yazdıklarıdır. 1935 yılında Hayek sosyalist plânlama tartışmalarıyla ilgili makaleleri bir araya getirerek derledi. Hayek'in, mülkiyet hakları ile ilgili olarak, uzun bir giriş bölümünde söyledikleri şöyledir:

Bahsettiğimiz türden kısmî planlamanın irrasyonel olduğunu söylememiz, rasyonel olarak savunulabilecek tek kapitalizm türünün eski anlamıyla tam bir laissez faire olduğunu söylemekle aynı anlama gelmemektedir. Belirli tarihi yasal kuruluşların bir anlamda en “doğal” olduğunu varsaymak için herhangi bir neden yoktur. Özel mülkiyet prensibinin tanınması, ne şekilde olursa olsun, mevcut yasalarca mülkiyet hakkı kapsamının kısmî olarak sınırlanmasının en uygun durum olduğu anlamına gelmez. En etkin rekabeti koruyan en uygun çerçevenin hangisi olduğu iktisatçılarınca ihmal edilen en önemli sorudur.³²

Hayek, açık olarak, iktisatçıların rekabetçi bir ekonomi için “en uygun ve sürekli çerçeve” meselesini ihmal ettiklerini söylüyordu. Mamafih, Hayek'in bahsettiğimiz eserinin bu konuyla ilgili bölümü de söz konusu ihmale örnektir. Aktarılan paragrafın içi neredeyse tamamen boştur. Hayek, hayatının sonlarına doğru, iktisadî analizlerde mülkiyet hakkının önemi üzerinde yoğunlaşmıştır.³³

Siyasî bir inceleme olan *Road to Serfdom (Kölelik Yolu)* adlı eserinde Hayek özel mülkiyet konusunu şu şekilde ortaya koymaktadır:

Özel mülkiyet sistemi sadece mülkiyet sahipleri için değil, aynı zamanda, onlarınkinden az olmayacak şekilde, diğer bireyler için de özgürlüğün teminatıdır. Bu sistemde, üretim araçlarının kontrolü bağımsız olarak çalışan bireyler arasında bölündüğü için hiç kimse diğer bireyler üzerinde mutlak güce sahip olamaz. Her birey ne yapacağına karar verir. Fakat,

³² Friedrich A. Hayek, “The Nature and History of the Problem”, in *Collectivist Economic Planning: Critical Studies* (1935; yeni baskı, Clifton, N. J.: Augustus M. Kelley Publishers, 1975), s.21-22.

³³ Friedrich A. Hayek, *The Fatal Conceit* (The University of Chicago Press, 1988) s.36.

*üretim araçlarının tek elde toplanması durumunda, ki bu tek el toplumun tümü olabileceği gibi bir diktatör de olabilir, kontrolü elinde bulunan kişi her halükârda diğer bireyler üzerinde mutlak güç kullanabilir.*³⁴

Hukukca bireylere tanınan en önemli koruma, bireylerin sahip oldukları mülkiyetin korunmasıdır. Mülkiyet bireylere devlete karşı korunan bir alan kazandırır. Pipes'e göre, mülkiyet, "özgürlüğü teminat altına alan politik ve yasal kurumların oluşmasını sağlar."³⁵ Bunun aksine, totaliteryanizmin temelleri, hâkimiyet ve mülkiyetin içi içe girdiği eskiden kalma "patrimonyal" sistemlerde yatmaktadır. Rus tarihçilerin çoğuna göre hâkimiyet ve mülkiyet arasında herhangi bir ayırım olmadığından totaliteryanizmin "Sovyetler Birliği'nde en üst düzeye ulaşması" bir tesadüf değildir.³⁶

Zengin ve güçlü kimseler, hukukun hâkimiyetinin genel nüfusun mülkiyet haklarını koruma yetersiz olduğu durumda bile, kendi mülklerini korumaya çalışır. Şili hariç, Lâtin Amerika ülkelerinin çoğu bu duruma örnek gösterilebilir. Örneğin, elit kesim güvenli villalarda yaşarken sıradan Venezuelalılar mülkiyet üzerindeki tasarruf hakkını somutlaştırıcı belgeleri olmadığından Venezuela'nın başkenti Caracas'ı çevreleyen tepeler üzerinde inşa ettikleri gecekondularda (barakalarda) otururlar. Bölgede mülkiyet sistemi ve kapitalizmin demokratikleşmesini engelleyen özel mülkiyetin yasal olarak korunmamasıdır.

1763 yılında Maryland'da yerleşen bir grup Alman göçmen, mülkiyetle ilgili yasaların tesis edilmesi sayesinde, sahip oldukları mülkiyetin korunmasıyla ilgili olarak herkesin kendisini güvencede hissettiğini, en yoksulun bile ne güçlü kesimin herhangi bir baskısına maruz kaldığını ve ne de kendi müsaadesi dışında herhangi bir şeyinin alındığını ifade etmişti.³⁷ 18. yüzyıldaki Amerikan kolonilerindeki Alman göçmenler 21. yüzyıldaki yerli Venezuelalılardan daha fazla mülkiyet hakları güvencesine sahipti. Venezuela durgunluk yaşarken Birleşik Devletler'in zenginleşmesinde şaşılacak bir yan var mıdır? Tehlikeli ve yıkıcı birisi olabileceği söylene de, Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chavez, Venezuela'nın bu kötü durumundan dolayı suçlanamaz. Konu bir bireyin karakter zaafi değildir. Asıl problem kurumsal başarısızlıktır.³⁸

³⁴ Friedrich A. Hayek, *The Road to Serfdom* (Chicago: University of Chicago Press, 1944) s.103-104. Daha önce de ifade edildiği gibi, Hayek mülkiyet konusuna ekonomiyle ilgili çalışmalarında çok az yer vermiş, daha ziyade siyasal çalışmalarında bu konuyu incelemiş bir iktisatçıdır.

³⁵ Pipes, s.xii.

³⁶ Ibid, s.xii-xiii.

³⁷ James W. Ely Jr., *The Guardian of Every Other Right: A Constitutional History of Property Right*, 2. Ed. (New York: Oxford University Press, 1998), s.16.

³⁸ Satınalma Gücü Paritesine göre ortalama bir vatandaşın 2000 yılında kişi başına gerçek

Can ve mal güvenliğinin sağlanmasıyla, yukarıda söz edilen 18. yüzyıl Alman göçmenleri için olduğu gibi, ilk Amerikalıların hakları hem devlete hem de güçlülere karşı güvence altına alınmıştır. Bu koruma, bireylere yatırım yapma ve risk alma imkânını vermiştir. Mülkiyet hakları kuvvetlendikçe bireylerin çalışma, tasarruf ve yatırım yapma dürtüsü de artmakta ve ekonomi daha etkin işler hâle gelmektedir. Bir ekonomi daha verimli çalıştıkça hangi kaynak bileşenlerini kullanırsa kullansın, daha fazla büyüme sağlanacaktır.³⁹

Daha önce ifade edildiği üzere, mülkiyet haklarının önemiyle ilgili entellektüel tartışmalar zorunluluk hâline gelmiştir. Kendisi ve ailesi için herhangi bir şey kazanmadıkça bir birey neden yatırım yapar? Mülkiyet haklarının olduğu bir sistem dışında, birey, kendi faaliyetleri sonucu elde ettiği gelirin en iyi olduğundan ve bu gelirin güvende olduğundan, nasıl emin olabilir? Başka türlü düşünmek insan doğasının değişeceğini kabul etmek anlamına gelir ki, bu çıkmaz sokak demektir.

Ancak, ekonomik büyüme teorileri, hâlâ, kurumlarca yönetilen insanlar arasındaki etkileşimden ziyade, nesnelere arasındaki ilişkiye ve üretim yasalarına dayanmaktadır. İktisatçılar hâlâ ölçek getirisinin seyrini (artış veya azalış-sabit kalma) tartışmaktadır. Fakat bu tartışma, ekonomik büyümeyi şekillendiren teşvik ve ödül sisteminden ziyade üretim yasalarıyla ilgilidir.

Bir ekonomik model, azalan verim durumunu gösterebilir. Ancak, gerçek dünyada artan verim durumu söz konusu olabilir. Adam Smith, maliyetler uzun vadede azalırken, kârın kısa vadede düşeceğine inanıyordu. Buradaki kısa süre, David Ricardo ve diğer klâsik iktisatçılara dayandırılan azalan verim dünyası şeklinde karakterize edildi. Uzun vadede girişimciler yenilikler yaptı, kapitalistler yatırım yaptı ve maliyetler düştü. Mülkiyet hakları kuramcıları başka bir yere bakarken, Smith'in kendisi toplu iğne fabrikasında bu yönde bir eğilim olduğunu düşünüyordu.⁴⁰

20. yüzyılda mülkiyet hakları konusundaki gelgitler karşısında direnen bir iktisatçı vardı: Ludwig von Mises. Mülkiyet haklarıyla ilgili görüşleri uzun yıllar sonra iktisatçıların benimsediği görüşlere öncülük etmiştir. "Mülkiyet

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'sı Venezuela'da 5.794 \$, Şili'de 9.417 \$ iken Birleşik Devletlerde bu rakam 34.142 \$ idi. O'Driscoll, Feulner ve O'Grady, s.432-435.

³⁹ Bkz. Lee Hoskins ve Ana I. Eiras, "Property Rights: The Key to Economic Growth", Derleme: Gerald P. O'Driscoll Jrç, Kim R. Holmes ve Mary Anastasia O'Grady, 2002 *Index of Economic Freedom* (Washington: The Heritage Foundation and Dow Jones, 2002), s.37-38.

⁴⁰ *Ulusların Zenginliği*'nde marjinal maliyetler artan bir fonksiyondur. Yenilikler görünüşte maliyet fonksiyonunda ve azalan maliyetlerin görünümünde bir değişime neden olur. Fakat, her an azalan gelirler söz konusudur. Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (New York: The Modern Library, 1937 [1776]).

hakları, mülkiyet sahiplerine bir taraftan mülkiyeti kullanmanın yaratabileceği bütün avantajları elde etme imkânı verirken diğer taraftan kullanım neticesinde ortaya çıkabilecek bütün dezavantajlara katlanma sorumluluğunu da yükler.⁴¹ Kanunların yetersiz olması veya sorumlulukların yerine getirilmesinde problemlerin çıkması durumunda ücret ve maliyetler içselleştirilmez (kapsama alınmaz). Bu durumda dışsal maliyetler sorunu ortaya çıkar.⁴²

Mises, bireylerin doğal kaynaklar üzerinde mülkiyet hakları tesis etmesi sürecini analiz etmiş, özel mülkiyet sisteminin oluşturulmasının fayda ve maliyetlerini incelemiştir. 19. yüzyıl Amerika'sında olduğu gibi mülkün oldukça fazla olması durumunda, özel mülkiyet haklarının kurulması için herhangi bir gidere katlanmaya gerek kalmayabilir. Bu ortamda göçmenler yeniden yetiştirmeyi dikkate almaksızın ağaçları keser, bütün doğal kaynakları tüketene kadar avlanır, balık tutarlar. Bütün herşeyi tükettikten sonra da hiç göç almamış bölgelere doğru göç eder oraya yerleşirler. "Ancak, bir ülkenin yoğun bir şekilde göç alması ve henüz tutulmamış mülkünün olmaması hâlinde halk yağmacılık yapmaya başlar. Bu durumda, mülkiyetin korunmasına yönelik kanunların tesis edilmesi ve bu yasaların pekiştirilmesi yoluna gidilir."⁴³

Aksine, Orta ve Batı Avrupa'da modern zamanlarda buna benzer bir süreç yaşanmamıştır. Ne ormanların yok edilmesi ne de toprak erozyonu söz konusu olmuştur. Neden? "Avrupa'nın çoğu ülkesinde özel mülkiyet kurumuyla ilgili katı düzenlemeler mevcuttu." Ormanlar özel mülkiyete aitti ve sahipleri bunları kendi çıkarları için koruyordu. Birkaç yıl öncesine kadar, sanayileşmiş ve yerleşime açık alanlarda tüm toprakların beşte biri ile üçte biri arası kadar bir kısmı hâlâ bilimsel ormancılık yöntemlerine göre yetiştirilmiş birinci sınıf ormanlarla doluydu.⁴⁴

Özel mülkiyet hakları, böyle yapmanın sağlayacağı kârın yükleyeceği maliyetten daha yüksek olması durumunda güvence altına alınır. Bu günümüzde de bilinen bir yaklaşımdır. Fakat Mises'in analizleri Demsetz'in meşhur sunuşundan daha önceye aittir.⁴⁵ Modern mülkiyet hakları literatürü genellikle Mises'in analizlerini dikkate almamıştır. Mises, mülkiyet

⁴¹ Mises, *Human Action*, s.655.

⁴² Ibid, s.655-656.

⁴³ Ibid, s.656.

⁴⁴ Ibid, s.657.

⁴⁵ Harold Demsetz, "Toward a Theory of Property Rights," *American Economic Review* 57 (May 1967): 347-359. Hillsdale Üniversitesi'nden Profesör Richard Ebeling'e göre, Mises'in *Human Action* adlı eserinin 1966 yılındaki 3. baskısında dışsallık, mülkiyet hakları ve trajedi tartışmaları 1949 yılındaki ilk baskısında ve 1940 yılında yazılan *Nationalökonomie* adlı eserdeki tartışmalarla aynıdır.

hakları konusunda 20. yüzyıldaki çağdaşlarının çoğundan daha titiz ve net bir anlayışa sahip olduğundan, diğerlerinin bu analizlerden yararlanmaları mümkün olabilirdi.

Neticede, bazı istisnalar haricinde mülkiyet haklarının ihmali büyük çoğunlukla iktisat tarihiyle özdeşleştirilebilir. Pipes'in özetlediği gibi, "profesyonel iktisatçılar daha ziyade ekonomik büyümeyi sağlayan sermaye temini ve teknolojik yenilikler gibi maddî unsurlar üzerinde durduklarından mülkiyet haklarıyla pek ilgilenmediler.⁴⁶ Mülkiyet hakları ilgili daha yerinde bir iktisat teorisinin ortaya çıkması daha çok günümüze ait bir fenomendir.

İktisat, Mülkiyet Hakları ve Kalkınma

Armen Alchian, Ronald Coase ve Harold Demsetz iktisatta modern mülkiyet hakları ekolünü kurmuşlardır. Onlar sadece bir ekonominin etkin şekilde işlemesi için özel mülkiyet hakları sisteminin çerçevesini belirlemekle kalmamış, aynı zamanda, özel mülkiyet hakkının tesis edilmesine ve hakkın verilmesine yol açan durumları da ortaya koymuşlardır. Alchian şunları söylemiştir:

Mülkiyet hakları sistemi ile kastettiğini belirli kişilere "otorite" verme yoludur. Bu otorite ile kişiler, belirli eşyalar için, yasaklanmamış bir kullanım yelpazesi içinden, herhangi bir kullanımı seçebilecektir. Daha önceki imalardan çıkarılacağı üzere, "hak" ve "kısıtlandırılmama" mefhumları bir nevi haktan yararlanma veya tahsis edilen hakka ve kısıtlanan kapsama saygı duyma mefhumuna dayanmaktadır. Bence mülkiyet hakkı, diğer kişilerin benim tercihlerime karşı çıkması hâlinde bile "benim" olduğunu söylenen kaynağın istediğim şekilde kullanılması teminatıdır.⁴⁷

Coase, hakların başlangıçta verilme veya ayrıştırılma yolunun, şayet gönüllü olarak yapılan mülkiyet mübadelesinde bir işlem maliyeti veya bir koruma maliyeti yoksa, kaynakların kullanım şeklini etkilemeyeceğini göstermektedir.⁴⁸ Mülkiyet haklarının tanımlanması ve korunması için polisiye maliyet ve işlem maliyetleri ortaya çıktığından, bu nevi hakların tanımlanması ve korunması, ancak elde edilecek kazanç bu maliyetlerden daha fazla ise söz konusu olacaktır.

Mülkiyet haklarının verilmesi, belirlenmesi ve korunması işlemlerinin sadece devletin bir görevi olduğunu düşünmek yanlıştır. Mülkiyet hakları biz henüz ulus olarak ortada yokken, gelenek ve göreneklerden ortaya çık-

⁴⁶ Pipes, s.61.

⁴⁷ Armen A. Alchian, *Economic Forces at Work* (Liberty Press, 1977), s.130.

⁴⁸ Ronald Coase, "The Problem of Social Costs," *Journal of Law and Economics* (1960), s.1-5.

mıştır. Richard Pipes *Property and Freedom* başlıklı eserinde, ilkel dönemlerden devletin ortaya çıkışına kadarki süreçte mülkiyete ilişkin kurumları incelemiştir. Pipes "ülkelerin çoğunda mülkiyetin elde bulundurma şeklinde tezahür ettiğini, hak iddialarının mülkiyeti belirleyen yasal bir belgeye dayanmadığını, geleneklerin sahipliğin ispatı olarak değerlendirildiğini belirtmektedir.⁴⁹ Daha sonra, ancak devletin ortaya çıkışıyla birlikte mülkiyete ilişkin düzenlemeler yapılabilmektedir.⁵⁰

Günümüzde mülkiyet hakları öncelikle kişiler veya firmalar arasında yapılan anlaşmalarla ortaya çıkmakta, daha sonra yasalarca tanınmaktadır. Bununla birlikte, hükümetler güncel olarak yaptıkları, mülkiyet haklarının kullanımına etki eden düzenlemelerle, her seviyede mülkiyet haklarını zayıflatmaya veya etkisizleştirmeye devam etmektedirler.

Mülkiyet haklarının iki temel unsuru (1) başkalarının haklarına zarar vermediği sürece bireylerin kaynaklarını diledikleri gibi kullanabilmesi ve (2) bireylerin kendi rızalarıyla olmak kaydıyla bu haklarını devir veya mübadele haklarının olmasıdır. Bu unsurların itibarı ve uygulanabilirliği piyasadaki mal ve hizmetlerin fiyatlarıyla belirlenecektir. Tecrübe ve teori, etkin fiyat sisteminin uygulandığı ekonomilerde refah artışının nispeten daha iyi olduğunu göstermektedir. Kısaca, özel mülkiyet sisteminin güç kazanmasıyla birlikte, ekonomideki kaynaklar daha etkin bir şekilde dağıtılmakta ve refahı artırma fırsatları çoğalmaktadır.⁵¹

Bütün toplumlarda bireylerin çıkar çatışması vardır. Çıkar çatışmalarını engellemenin bir yolu rekabettir. Mülkiyet hakları sistemi bir toplumda kabul edilebilir rekabet ortamlarını belirler. Özel mülkiyet sistemi, bireylere kaynaklarını diledikleri gibi kullanma ve dilediklerinde devretme hakkını verir.⁵² Bu tür bir sistem güç kullanmayı yasaklar, işbirliğini teşvik eder. Gerçekten, iktisadî rekabet sosyal bir işbirliğidir.⁵³ Özel mülkiyet haklarının genişlemesi ve güçlenmesiyle birlikte dağıtılan kaynakların daha

⁴⁹ Pipes, s.65.

⁵⁰ İbid, s.97-98. Mülk edinme, miras ve geleneğe dayalı kurallar devlet ortaya çıkmadan önce kullanılmaktaydı. Bu görüş Hayek'in görüşüyle aynıdır. Bkz. F.A. Hayek, *Law, Legislation ve Liberty: Volume I: Rules and Order* (Chicago: University of Chicago press, 1973) De Soto, gelişmiş ülkelerde mevcut olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerde mülkiyetle ilgili eksiklikler üzerinde durur. De Soto, belirli bir alanda mülkiyet hakkındaki sosyal sözleşmeleri bulmanın tek yolunun hayatta olan ve bu sözleşmelerin muhatabı olan kişilerle iletişime geçmek olduğu sonucuna varmıştır. De Soto, s.182.

⁵¹ Bkz. James Gwartney ve Robert Lawson, *Economic Freedom of the World: 2002 Annual Report* (Vancouver, B.C.: The Fraser Institute), s.6-7.

⁵² Alchian, s.127-129.

⁵³ Mises, s.143-145.

Piyasa

etkin fiyatlandırılması mümkün olur ve kaynaklar daha etkin bir şekilde dağıtılır, refah artar.

Mülkiyetin korunması –şeffaflık, bağımsızlık ve yargı sisteminin etkinliği ile tanımlandığı üzere- ile refah arasındaki ilişki dünya üzerindeki 150 ülkede hesaplanan kişi başına GSYH ile de açıklanabilir. Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına GSYH, ortalama olarak, mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunduğu ülkelere (23,769 \$), mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde korunmadığı ülkelere (13,027 \$) oranla yaklaşık iki kat fazladır. Mülkiyetin korunmasının kötüye gidişyle ilgili işaretler alınmaya başladığında (orta seviyede koruma), yargının tamamen yozlaşmadığı hâllerde, kişi başına GSYH mülkiyet haklarının çok iyi korunduğu ülkelerin beşte birine (4,963 \$) düşmektedir. Yargı sisteminin aşırı yozlaştığı ülkelerde halk çok fakirdir (2,651 \$).⁵⁴

Bazı iktisatçılar dışsal maliyetleri mülkiyetin çok sıkı korunduğu sistemin bir eleştirisi olarak ileri sürerler. Hükümetlerin özel mülkiyet haklarının zayıflatılması için yaptığı düzenlemelere gerekçe olarak dışsal maliyetlerin varlığı gerekçe gösterilir. Her ne kadar dışsallığın varlığı veya “piyasasının başarısızlığı” hükümetlerin müdahale etmesi için bir gerekçe ise de, bu yeterli bir şart değildir. Hükümetlerin eylemlerinin bir maliyeti vardır ve bu maliyetler ile hükümetlerin eylemlerinin faydaları karşılaştırılmalıdır.⁵⁵ Yine de, bir çok ülke dış maliyetleri ileri sürerek mülkiyet haklarını daraltan regülasyonlar yapmaktadır. Regülasyonlar özel mülkiyet haklarına müdahale ettiklerinden iktisadî faaliyetleri etkilerler. Regülasyonlar bazı şeyleri değiştirerek, bir şeyin yerine başka bir şey öngörerek veya normalde piyasadadan elde edilebilecek şeylerin yerine hükümetlerin öngördüğü şeyleri elde etmeye olanak sağlayarak ekonomiyi etkilerler. Regülasyondan kaçınmak, neticede mülkiyet haklarının güçlendirilmesiyle kaynakların en iyi şekilde kullanıldığının kabulü anlamına gelir.⁵⁶

Her ne kadar mülkiyet haklarının korunması açıkça ülkelerin gelişmesine ve kalkınmasına katkıda bulunmakta ise de, bazı alanlarda mülkiyet haklarının tanınması ve uygulanması problemlidir. Bu durum özellikle fikrî eserlere dayalı ürünlerde ve bazı doğal kaynakların iktisadî amaçlarla kullanılması hâlinde geçerlidir. Ulusların her iki gruba ait haklarının nasıl tanı-

⁵⁴ Hoskins ve Eiras, s.40.

⁵⁵ Bu Kamu Tercihi Teorisinin temel dersidir. James Buchanan ve Gordon Tullock, *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy* (Ann Arbor, Mich: University of Michigan Press, 1962), ayrıca bkz. www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv3c1.html. 1986 yılında Buchanan bu katkılarından dolayı Nobel Ekonomi Ödülünü kazandı.

⁵⁶ Hoskins ve Eiras, s.40.

nacağı veya ne gibi uluslararası bir mekanizmanın oluşturularak bu alanlardaki hakların uygulanabileceğı konusunda bir uzlaşmaya varmaları çok zordur. Bu bağlamda, doğaya ve bilgiye dayalı ürünlere ilişkin mülkiyet hakları sorunu çekişmenin merkezinde olmaya devam edecektir. Yine de, mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunarak toplumların sahip oldukları mülklerden en iyi sonucu alacakları, hem ekonomik gelişmelerini hem de refahlarını arttıracakları gerçeğı geçerli olmaya devam edecektir.⁵⁷

Yoksul ülkelerde sağlam temellere dayalı bir mülkiyet hakları sistemi inşa etmek kolay bir iş değildir. Demokratik bir hükümet sistemi oluşturmak güçlü bir mülkiyet hakları sistemini garanti etmez. Bir çok fakir, illiberal demokratik ülke mülkiyet haklarını ihlâl etmekte veya mülkiyet haklarını zayıflatmakta, sistemi yürürlükten kaldırmaktadır. Arjantin bu tür ülkelerin en sonuncusu ve göze batan örneğidir.⁵⁸ Mülkiyet haklarının korunması için demokrasinin olmazsa olmaz bir şart olduğu da kesin değildir. Diktatörlükle yönetilen (Şili) ve dışarıdan yönetilen (Hong Kong)'da mülkiyet hakları kesin bir şekilde korunmaktadır. Yine de, refah için en sağlam sistemin demokrasilerde olduğu gözlenir. Bu ülkelerin kaynaklarının başarılı bir şekilde kullanılması, güçlü hükümet yapısından değil, hükümetlerin mülkiyet haklarını korumasından ve bireylerin mülklerini ticarete kullanmasından kaynaklanmaktadır. Hayek'in ifadesiyle:

*Modern sanayileşmenin gelişmesi, daha güçlü olan hükümetler sayesinde değil, Rönesans dönemindeki İtalyan şehirleri, Güney Almanya ve deniz seviyesinden düşük olan (Benelüks) ülkeleri ve daha sonra baskı olmadan yönetilen İngiltere sayesinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, savaşçı yönetimlerden ziyade burjuvaziyle yönetilen ülkelerde modern sanayi gelişmişti. Mülkiyetin nasıl kullanılacağı konusunda hükümetin yönlendirmesi yerine mülkiyetin korunması, hizmetlerin mübadelesi için bilgi ağının gelişmesinin temellerinin atılmasına sebebiyet vermiş, bu sayede, sistemin çerçevesi belirlenip genişlemiştir.*⁵⁹

Gelişmişlik düzeyi düşük ülkelere en fazla fayda sağlayacak şey mülkiyet hakları sisteminin oluşturulması ve mülkiyet haklarının korunmasıdır. Bununla birlikte, Birleşik Devletler, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının yardımları, genellikle mülkiyet haklarını zayıflatıcı etkileri olan diğer amaçların gerçekleştirilmesine yönelmiştir. Mülkiyeti korumak, bireylerin kendi

⁵⁷ Ibid, s.46.

⁵⁸ Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy," *Foreign Affairs* (November/December, 1967), s.22-43. Ayrıca bkz. Fareed Zakaria, *The Future of Freedom* (New York: W.W. Norton, 2003).

⁵⁹ Hayek, *The Fatal Conceit*, s.33.

çıkarları peşinde koşmasına izin vermek ve ticareti serbestleştirmek, iktisadî büyüme için en iyi şanstır.

Yozlaşma

Büyüme yanlısı kalkınma uzmanları, yozlaşmanın kalkınmanın önünde bir engel olduğunu belirtmektedirler. İktisatçılar geleneksel olarak yozlaşma konusunda birbirinden farklı iki görüşü benimsemektedirler. Robert Baro, belirli durumlarda yozlaşmanın faydasının olabileceğini ileri sürer.

Bazı durumlarda, kötü kuralların iyi niyetle uygulanması yerine yozlaşma tercih edilebilir. Örneğin, uyulması hâlinde bazı faydalı ekonomik faaliyetleri icra etmeyi yasaklayan kurullarla elde edilecek sonuç, bu kurulların rüşvetle ortadan kaldırılması durumunda elde edilecek sonuçtan daha kötü olabilir. Bununla birlikte, pek az yasal ekonomik faaliyetin rüşvet olmaksızın yerine getirilmesi hâlinde ekonomi zarar görür. Bu nedenle, daha fazla bürokratik yozlaşmanın ortalama etkisi belirsiz olabilir.⁶⁰

Birçok iktisatçı, ahlâkî belirsizliğin bir tarafa konulması hâlinde, yozlaşmaya maliyet/fayda analiziyle yaklaşımda hemfikir olacaktır. Bu yaklaşıma göre, kanuna saygının optimal bir değeri vardır. İktisatçılar Barro'nun mülkiyet haklarının çok az tanındığı, yüksek vergi oranlarının uygulandığı ve baskıcı regülasyonların bulunduğu piyasa olarak gördüğü kara borsa piyasası hakkındaki görüşü ile daha da fazla hemfikir olma eğilimindedirler. Bireyler meşru olanın dışındaki bir sektörde faaliyette bulunarak güçsüz kurumlar ve kötü politikalar karşısında kaybetmek yerine, meşruiyeti olmayan bir sektörde faaliyette bulunarak ticaret yapma imkânına kavuşur. Yine de, verimsizlikten, sözleşmeleri uygulayamamaktan ve vergi kaybindan doğan maliyetler söz konusu olacaktır.⁶¹

Hernando de Soto karaborsa piyasasında faaliyette bulunan girişimcilerin karşı karşıya kaldıkları maliyetleri net bir şekilde göstermiştir.

Popüler olan görüşün aksine, yer altı ekonomisinde faaliyette bulunmak nadiren maliyetsizdir. Kayıtdışı işletmeler iyi bir mülkiyet hukukunun olmamasıyla vergilendirilir ve sürekli olarak faaliyetlerini yetkili or-

⁶⁰ Robert J. Barro, "Rule of Law, Democracy and Economic Performance," in Gerald P.O'Driscoll, Jr., Kim R. Holmes ve Melanie Kirkpatrick, *2000 Index of Economic Freedom* (Washington: The Heritage Foundation and Dow Jones, 2000), s.36. David Osterfield, *Prosperity versus Planning: How Government Stifles Economic Growth* (New York: Oxford University Press, 1992) s.204-218.

⁶¹ Barro, s.32. Enrique Ghersi, *Theoria de la Corrupcion* (Lima: Cecosami Editores, 2003), ve Enrique Ghersi, "Economia de la Corrupcion," Centro de Divulgacion del Conocimiento Economico, Caracas, Monografia 73, tarih yok, www.cedice.org ve archivos/ghersi3.doc.

ganlardan gizlerler. Çünkü, şirket haline gelmediklerinden, hisse senedi satarak yatırımcıların dikkatini çekemez, düşük faizli yasal kredi temin edemezler, zira yasal bir adresleri dahi yoktur. Sınırlı sorumluluk beyan edemedikleri ve sigorta poliçesi düzenlettiremedikleri için risklerini azaltamazlar. Yararlanabilecekleri yegane "sigorta" komşularının tedarik ettiği sigortadır ve onlara sunulan yegane güvenlik yerel kabadayıların ve mafyanın sağlayabileceği güvenlidir. Üstelik, kayıtdışı işletmeler sürekli hükümetin kendilerini bulması ve rüşvetçi yetkililere para ödeme korkusu içinde yaşarlar. Üretim yerlerini farklı farklı yerlerde ve küçük tesisler halinde bulundurmaya zorlanırlar. Bu nedenle, ekonomiye nadiren önemli ölçüde katkıda bulunurlar. Peru'da yasa dışı girişimcilerin üretimden elde edilen brüt gelirin %15'i rüşvet olarak ödenir. Bu rüşvet, "ücretsiz numune" ve ticarî malın bedeli karşılığı olan özel nakit "hediyeler" şeklinde olabilmektedir. Bir gözü sürekli polisi gözetleyen yer altı girişimcileri müşterilerinin kim olduğunu açıklayamazlar veya müşterileri-ne daha az maliyetli toplu dağıtım yapamazlar.⁶²

De Soto'nun araştırması kendisini, girişimcilerin, ellerinde bulunan malların mülkiyetine sahip olabildikleri ve yasal olarak faaliyette bulunmalarının imkân dahilinde olduğu durumlarda, yeraltından ticaret yapmanın maliyetine katlanmaktansa, vergi vermenin yüküne katlanmasının daha cazip olacağı sonucuna ulaşmıştır. Yoksullar yaradılışları icabı kanundışı faaliyetlerde bulunmayı tercih etmezler. Gelişmekte olan ülkelerdeki kente göç sürecine değinirken, De Soto, "incelediğimiz her ülkede yasal kalmannın neredeyse yasal hâle gelme kadar zor olduğunu" söylemektedir. Kaçınılmaz bir şekilde, göçmenler yasaların kendilerini zorladığı kadar yasaları ihlâl etmezler ve sistemin dışında kalırlar.⁶³

Gelişmekte olan ülkeleri inceleyen gözlemciler, süregelen yaygın yozlaşmanın etkilerine gittikçe daha fazla yer vermektedir. Aljandro Chafuen ve Eugenio Guzmán şöyle yazıyor:

Bununla birlikte, bir kişiyi adâletsiz kanunun yükünden kurtaran aynı yoz faaliyet, bir başkasının âdil kanunları dikkate almamasına imkân sağlayabilir. Bir sözleşmenin yerine getirilmesi için rüşvet alan bürokrat, bir başkasının ticarî hayatdan uzaklaşması için de rüşvet alabilir. Ticaretle ilgili rutin işlerin hızlandırılması için rüşvet alan görevliler, bir kişiyi kendisine gönderilen şantaj mektubuna karşı savunmasız bırakabilir.

⁶² De Soto, s.155.

⁶³ Ibid, s.21.

*ABD menşeli şirketlerin yöneticileri kendilerini sıklıkla bu nevi bürokratik davranışların mağduru olarak bulurlar.*⁶⁴

Chafuen ve Guzmán'ın çalışmada sunduğu yeterince delil doğru yolda olduklarını gösteriyor. Roll ve Talbott'un son çalışmasında, yozlaşmanın (the "black market" factor of the *Heritage Index of Economic Freedom*) kişi başına düşen brüt gayri safi milli hasıla üzerinde büyük ve istatistik açıdan önemli menfi etkileri olduğu belirtilmektedir. Bu değişken bir ülkede hayat standartlarına etkisi açısından değerlendirildiğinde, mülkiyet haklarından sonra en önemli değişkendir.

Yozlaşma bir kez kök saldıktan sonra, onu söküp atmak zordur. Hükümet yetkililerinin meşru olmayan yollardan edindiği gelirler beklenen gelirlerinin bir parçası olur. Gümrükler rüşvet toplama yerlerinden biraz daha iyi bir duruma gelir.

Hükümetlerin bu problemden kurtulmasının bir yolu, kuralları uygulaması ve hatta ithalat vergilerini toplaması için İsveç Firması Societe General de Surveillance gibi özel şirketleri görevlendirmesidir. Peru'da Fujimori hükümeti tarafından bir çok teftiş şirketi gemiden boşaltmadan önce denetleme yapmak üzere yetkilendirilmiştir. Bunların hazırladığı belgeler vergilerin hesaplanmasında esas alınır ve gümrük muayene belgesi yerine kullanılabilir. Rekabete dayalı bu özel program gümrük vergilerinin toplanmasını hızlandırmış, gümrük muayene belgesinin düzenlenme süresini kısaltmıştır.⁶⁵ Hükümet tarifeleri ve kuralları belirler, fakat kâr amacı güden firma bunları uygular. Firmanın "itibarı" risktedir, firma yozlaşma ile mücadele etmek için kaynaklarını kullanır.

Alternatif olarak, bir ülke rüşveti teşvik eden politikalarını rüşveti azaltacak şekilde değiştirebilir. Bir çok farklı oran içeren karmaşık gümrük tarifeleri, ithalatçıların gümrük yetkililerinden kendi malları için düşük oranlı tarife taleplerini ortaya çıkarır. Şili, haksız çıkar sağlamayı önemli ölçüde azaltacak şekilde bir çok ürün için tek bir tarife yayınladı. Tarifede halen %10'luk bir fazlalık vardı. Hükümet 1991 yılında, sabit oranın, 2003 yılında %6'ya gerileyene kadar, her yıl, bir puan azaltılmasına karar verdi.⁶⁶

⁶⁴ Alejandro Chafuen ve Eugenio Guzman, in Driscoll, Holmes ve Kirkpatrick, s.61. John Mukum Mbaku, "Bureaucratic Corruption In Africa: The Futility of Cleanups," *Cato Journal* 16, no.1 (Bahar/Yaz 1996).

⁶⁵ Roberto Abusada Slah, Javier Illescas Mucha, Sara Taboada Pena, *Integrando el Peru al Mundo*, (Lima, Peru: Centro de Investigacion de la Universidad del Pacifico e Instituto Peruano de Economia, birinci baskı, 2001) s.93; alıntılanan Richard Webb, "Mar de Fondo", *Caretas* 25 Mayıs 1995, Lima, Peru; Congreso Elimino Regimen de Supervision de Importaciones" in *Diario Gestion*, 21 Mayıs 2003, Lima, Peru. Bu konuya katkısından dolayı Alejandro Caballero Aste'ye araştırması için teşekkür ederiz.

⁶⁶ Jose Pinera ve Aaron Lukas, "Chile Takes a Bold Step Towards Freer Trade," *Wall Street Journal*, 15 Ocak 1999.

Her ne kadar imkânsız değilse de, kök salmış yozlaşmayı ortadan kaldırmanın politik sistemle çatışan yönleri olabilir. Bu değerlendirme kuşkusuz Thomas Jefferson'u en iyi çözümün engelleme olduğu kanaatine yöneltmiştir:

İnsan mizacı Atlantığın her kıyısında aynıdır ve aynı etkilere aynı şekilde tepki verir. Yozlaşmaya ve zorbalığa karşı çıkmanın zamanı, onların bizi alaşağı etmesinden önce olmalıdır. Kurdu sürüden uzak tutmak, sürünün içine girdikten sonra dişlerini ve pençesini sökmeye güvenmekten daha iyidir.⁶⁷

Kurdu kenarda tutabilen ülkeler genel olarak başarılı oldular. İskandinav ülkeleri siyasî yozlaşmanın azlığıyla iyi bir üne sahiptirler. Yüksek vergilere rağmen, vatandaşların nispeten daha yüksek bir gelir düzeyi vardır. Finlandiya ve Danimarka genellikle ticaret yapmak için en ideal ülkeler olarak görülür. Norveç hariç (yine petrol belası) yüksek oranda ekonomik özgürlüğe sahiptirler.⁶⁸

Chafuen ve Guzmán'un analiz ettiği gibi, yozlaşma, mülkiyet haklarını, güvenilir olmaktan çıkardığı için zayıflatır. Politik olarak yozlaşmış bir toplumda işyeri açmak ve devamlılığını sağlamak kurallarla değil, değişken bürokrasi ile varlığını muhafaza eder. Hukuk kurallarının yerini kişilerin kuralları doldurur. Yozlaşmanın seviyesi arttıkça mülkiyet haklarının güvencesi azalır. Açıkçası, özel mülkiyetin güvenliği ile yozlaşma seviyesi arasında ters yönde bir ilişki beklenir.⁶⁹

Baskı altında tutulan bir ekonomide ticarî faaliyetleri yerine getirmenin çıkış yolu kayıtdışı sektördür. Bu sektör, yoksul kişiler ve ekonomik olarak tercih hakkı olmayanlar için bir emniyet sübabıdır. Yine de, kayıtdışı sektör özel mülkiyet haklarının etkisini zayıflatabilir. İşten "bıktırıldığı" zaman – telif ve ticarî marka hakları ihlâl edilerek karaborsa piyasasında satıldığında, orijinal malı üretenler zor durumda kalır. Bu kayıtdışı sektördeki girişimcileri taciz etmek için değil, girişimcileri karaborsa piyasasına yönelten politikalarda reform sağlamak için ileri sürülen bir argümandır.

Bu tür reformlar özel mülkiyet emniyetini arttıracaktır. Bunu kayıtdışı sektörde faaliyette bulunanların, kayıtlı sektörlerle kayması izleyecektir. De Soto fakirlerin kayıtdışı sektörün kayıtlı hale getirilmesi için yapılan giri-

⁶⁷ Thomas Jefferson, *Autobiography, Notes on State of Virginia, Public and Private Papers, Addressess, Letters* (New York: Literary Classics of the United States, 1984), s.671. alıntılanan Chafuen ve Lawson, s.61.

⁶⁸ Sara J. Fitzgerald, "Scandinavia's Changing Political and Economic Landscape," in O'Driscoll, Feulner ve O'Grady, s.39-47.

⁶⁹ Chafuen ve Guzman (s.55-61) ekonomik özgürlük ve yozlaşma arasında güçlü bir negatif ilişki bulmuştur.

şimlerden nasıl yararlanacaklarını çarpıcı bir şekilde belirtmiştir. Kayıtdışı bir girişimci yasal hale geldikten ve elindeki malların mülkiyetine sahip olduktan sonra, dünyadaki bütün krediler onun kullanımına açık hâle gelecektir. Artık varlıkları “kredi alabilmesi için teminat niteliği taşıyacaktır. Birleşik Devletler’de yeni bir işe girmek için gerekli olan en önemli kaynak girişimcinin evine konan ipotektir.”⁷⁰

De Soto ve meslektaşları dünyadaki fakirlerin mülkiyet hakkına sahip olmadıkları varlıkların -“ölü sermaye”nin- miktarını “en az 9.3 trilyon dolar” olarak tahmin etmektedirler.⁷¹ De Soto’nun tahminine göre, dünyadaki fakirlerin tasarruflarının değeri 1945 yılından beri dünyada alınan tüm dış yardımın 40 katı kadardır.⁷² Lâtin Amerika’nın en fakir ülkesi olan Haiti bu sürece şöyle bir örnek teşkil eder:

*Haiti’de, fakirlerin sahip oldukları varlıkların toplamı, Fransa’dan bağımsızlıklarını elde ettikleri 1804 yılından bu yana ülkeye giren yabancı sermayeden yüzelli kat daha fazladır. Şayet Birleşik Devletler yabancı yardım miktarı bütçesini Birleşmiş Milletler tarafından önerilen ulusal gelirin 0.7 oranına yükseltseydi, dünyadaki en zengin ülke kaynaklarını fakirlerin ellerinde mevcut olan kaynaklara eşitleyebilmesi için 150 yıldan daha fazla süreye ihtiyaç duyacaktı.*⁷³

Özet olarak, mülkiyet haklarının güvence altında olmaması yozlaşmanın sebebidir ve özel mülkiyet haklarının tanınması yozlaşmayı engellemenin yolu olacaktır. Şayet dünyadaki fakirler mülkiyet hakkının güvence altına alındığı bir ortamda faaliyette bulunsalardı, fakirlikten kaynaklanan sorunlarına çare bulabilirdi. Gerçekten, şimdiye kadar malları güvence altına alınmış olsa, dünyadaki fakirler daha iyi durumda olacaktı.

ABD Politikası: Öncelikle, Zarar Verme

Tek taraflı ve çok taraflı ABD yardım politikaları, genellikle yardımı alan insanların yararına olmaktan ziyade, zararına sonuçlar doğurarak amacına ulaşamamaktadır. USAID ve diğer yardım ajansları aracılığıyla yapılan doğrudan ABD ekonomik yardımı ve Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığıyla yapılan dolaylı yardımlar, ekonomik gelişmeye katkı sağlayamakta ve yozlaşan kurumların devam etmesine neden olmaktadır.⁷⁴

⁷⁰ De Soto, s.6.

⁷¹ Ibid, s.35.

⁷² Ibid, s.5.

⁷³ Ibid, s.5.

⁷⁴ Bkz. *Report of International Financial Institution Advisory Commission*, Allan H. Meltzer, 8 Mart

1950, 1960 ve 1970'lerdeki gelişmeye ilişkin Melvyn Krauss'un "uzman görüşlerin konsensüsü" olarak adlandırdığı konsensüsün büyük ölçüde yanlış olduğu ispatlanmıştır.⁷⁵ Kalkınmaya ilişkin çözümler gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda refaha değil, yoksulluğa yol açmıştır. Özel mülkiyet, kalkınmaya ilişkin fikir birliğinden ayrı tutulmuştur.⁷⁶

Birleşik Devletler'in resmî yardım politikası ve çok taraflı kurumların yardım politikaları şimdilerde gelişmekte olan ülkelerde hukukun üstünlüğünün yerleşmesine ve bir özel mülkiyet sistemin geliştirilmesine yöneltilmiştir. Problem, bu çabalarda çoğunlukla Birleşik Devletler'deki ve özel hakların kesin bir şekilde korunduğu diğer ülkelerdeki özel mülkiyet tarihçesine yeterince önem verilmemesidir. Hernando de Soto *Mystery of Capital* başlıklı eserinde, ABD tarihinden edinilen ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilecek tecrübelerle yer vermektedir. Onun çıkardığı sonuç, her ülkenin kendi tarihi geçmişine uygun bir mülkiyet hakkı sistemi geliştirmesi gereğidir.⁷⁷

Richard Pipes iki ülkenin mülkiyet tarihi üzerinde yoğunlaşmıştır: İngiltere ve Rusya. Kendisi aynı zamanda, Fransa, İspanya, Portekiz, İsveç ve Hollanda gibi bir dizi ülkenin mülkiyet sistemi hakkında da kanıtlar sunmuştur.⁷⁸ Bütün bu tarihçelerden tek bir tema ortaya çıkmaktadır. Mülkiyet ve özgürlük, malî konularda bir temsil organı ve kral veya hükümdar arasındaki mücadelenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Hükümdarın parlamentoya veya onunla aynı statüdeki bir organa daimî bir malî kaynak için itimat etmeye zorlanmasıyla, mülkiyet korunmuş, özgürlükler gelişmiştir. Hükümdar yeterince zorlanmadığında ise tersi sonuç ortaya çıkmıştır.

Rusya'da hâkimiyet ve mülkiyet iç içeydi. Bunun sonucu olarak, despot Rus hükümdarı malî kaynak için temsilcilerden oluşan bir meclise ihtiyaç duymuyordu. Diğer ülkelerde hikâye karışıktır. İngiliz kralı kaynak için Parlamento'ya aşırı derecede muhtaç hâle geldi ve Parlamento bu nedenle üstünlük kazandı. Mücadelenin temelinde daima mülkiyetin korunması ve kraldan özgürlük kazanmak yer alıyordu:

2000 tarihinde bu raporu Birleşik Devletler Kongresi'ne ve Hazine Bakanlığı'na sundu. Ayrıca bkz. David Dollar ve Lant Pritchett, "Assessing Aid: What Works, What Doesn't and Why," *World Bank Policy Research Report*, 1998; VE William Easterly, *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics* (Chambridge, Mss.: MIT Press, 2001).

⁷⁵ Melvyn Krauss, *How Nations Grow Rich: The Case for Free Trade* (New York: Oxford University Press, 1997), s.86.

⁷⁶ Krauss, s.94.

⁷⁷ De Soto, s.105-151.

⁷⁸ Bkz. Pipes, s.151-158.

İngiliz pâramentosunun orijinalliği, antik olmasına veya işlevine değil, güçlü dönemler hâlinde yükselen uzun bir ömrü olmasına dayanıyordu. Avrupa'daki diğer ülkeler, birkaç istisna dışında (Polonya, İsveç ve Hollanda) mutlak kraliyet dönemi yaşamamıştır.⁷⁹

Bir ülkenin özel mülkiyet sistemini adapte etmek nihayetinde o ülkenin tarihini ve politik kültürünü de benimsemeye yol açar. Bu kolonileştirme ve İngiliz İmparatorluğu haricinde başarılı bir şekilde gerçekleştirilememiştir. Tarih kendi kendine tekerrür etmez ve Amerikan politik kültürü sömürgeciliğe yabancısıdır. Dolayısıyla, bu süreçte etkin bir resmî yardımın kapsamı da sınırlıdır.

De Soto'nun görüşünü izlediğimizde, gelişmekte olan her ülkenin kendi tarihi geçmişine göre bir özel mülkiyet sistemine ihtiyaç duyduğunu ve bunun geliştirilmesi için çaba sarf etmesi gerektiğini görürüz. Orta ve Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomisi uygulanan ülkeler, farklı oranlarda olsa da, üzerine ticarî ve politik kurumları inşa edecekleri Sovyet öncesi serbest ticaret ve politik kurumların avantajından yararlandılar. Bazı durumlarda, Baltık ülkelerinde (özellikle Estonya) ve Polonya'da geçiş dönemi gerçekten hızlı olmuştur.

Bu tür özgürlük tarihi olmayan ülkeler için geçiş süreci ister istemez daha uzun olacaktır. Bu sürecin yabancılara cazip gelme ihtimali yoktur. Rusya güzel bir örnektir. ABD politikası, bu tür ülkelerde hukukun üstünlüğü ve özel mülkiyetin gelişmesi için doğrudan yardım yapabilme kabiliyeti açısından sınırlı kalmıştır.

İngiltere'de Magna Carta'dan parlamentonun üstünlüğüne kadar olan süreç yaklaşık 500 yılda gerçekleşmiştir. Rusya gibi bir ülkenin, hukukun üstünlüğüne dayalı bir özel mülkiyeti koruma sistemi kurmaya başarmasının bir yüzyıldan daha kısa süreceğini kabul etmek mantıklı mıdır?

Bush yönetiminin yapabileceği ve yapması gereken şey, gelişmekte olan ülkeleri ticareti serbestleştirmeleri için ikna etme yönünde gayret göstermektir. Tarife ve tarife dışı engeller gelişmekte olan ülkelerin ihracatını, özellikle tarım, tekstil ve giyim sektörlerinde ağır bir şekilde sekteye uğratmıştır. Yardım taraftarı olanların ileri sürdüğü faydalar, ki bunlar nadiren yardımlar aracılığıyla gerçekleşmiştir, aslında uluslararası ticaretle zaten elde edilebilir. Üstelik, piyasalarını dışa açan gelişmekte olan ülkeler, hukukun üstünlüğünü kurmalarına imkân verecek bir kurumsal değişim sürecine de girerler. Birleşik Devletler Ticaret Temsilcisi Robert Zoellick'in ge-

⁷⁹ Pipes, s.151.

lişmekte olan ülkelere yardımcı olacak ticarî teşvikler konusundaki teklifleri Bush yönetimince uygulanmalıdır.⁸⁰

Sonuç

Tarihî iktisadî gelişme ancak özel mülkiyetle, hukukun üstünlüğüyle ve diğer önemli kurumlarla açıklanabilir. Klâsik iktisatçılar bunu anlamış, ancak neyi esas aldıklarını açık bir şekilde belirtmemişlerdir. 19. yüzyılda iktisat biliminin bir disiplin olarak gelişmesiyle birlikte, mülkiyet haklarını eleştiren fikirler ortaya çıkmaya başlamıştır. 20. yüzyılda iktisatçılar makro iktisata mikro iktisattan ve mikro iktisatla ilgili kurumlardan daha fazla ilgi duymaya başlamışlardır.

20. yüzyılda yetkin ulus devlet olgusunun gelişmesine klasik liberal fikirlerin gerilemesi eşlik etmiş, bu durum iktisatçıların gelişmenin temel öğelerini göz ardı etmelerine sebep olmuştur. İktisatçılar irrasyonellikleri hakikat olarak kabul eder hâle gelmişlerdir. Paul Samuelson meşhur ders kitabının 13. baskısında (1989), Berlin Duvarı yıkılırken “Hesaplanan gerçek Sovyet GSMH’sı uzun dönemde piyasa ekonomisi uygulanan ülkelerin çoğunun GSMH’sından daha çabuk gelişti” diye yazıyordu.⁸¹

Mülkiyet hakları ekonomisinden öğrenilen dersler, tek taraflı ve çok taraflı yardım ajanslarının politikalarına yakın zamanda etkin olarak dâhil edildi. Yardım kaynaklarının moda hâlindeki kalkınma programlarından alınıp, mülkiyeti koruyan kurumsal uyarlamalara yöneltilmesi, piyasa fiyatı sisteminin gelişmesini ve ticarî engellerin azaltılmasını sağlaması, yoksullara daha iyi bir ekonomik gelecek umudu verebilir. Muhtemelen, ülkelerin kendileri lüzumlu kurumları geliştirme ihtiyacını hissedeceklerdir. Serbest ticareti teşvik etmek, hukukun üstünlüğünün geliştirilmesinin ve özel mülkiyetin korunmasının pratik bir yoludur.

Çeviren: Suphi Aslanoğlu

⁸⁰ Gerald P. O'Driscoll Jr. Ve Sara J. Fitzgerald “Trade, Aid and Economic Growth,” forthcoming.

⁸¹ Bethell, s.28.